

De Bodebussen van Rhenen

door M. Agterberg
Gemeentebode van Schipluiden

Bij de inventarisatie van Bodebussen in de provincie Utrecht zijn een achttal van deze sier-ambtstekens van Rhenen in de belangstelling gekomen.

Wat zijn bodebussen: een herkenningsteken voor de Bode van een College, dat zich belangrijk genoeg voelde omdat middels de Bode tot uitdrukking te laten komen.

De geschiedenis van het gebruik van dit onderscheidingsteken gaat terug tot de middeleeuwen, toen berichten nog in de "Busse" werden gestoken die aan de gordel gedragen werd. Die berichten kregen later een andere plaats, maar het teken bleef gehandhaafd, en werd vanaf de 15^e eeuw voorzien van het wapen waarmee de afzender te herkennen was.

De uitvoering van deze bodebussen werd steeds fraaier en gaf in woelige tijden de Bode enige bescherming op zijn vaak gevaarlijke reizen. Menig Stads- en Provinciaal Bestuur, alswel de Besturen van Waterschappen en Ambachtsgilden lieten fraaie bodebussen door edelsmeden vervaardigen, zodat er veel meer hebben bestaan dan ooit kan worden geïnventariseerd.

Nu treffen wij in de provincie Utrecht diverse stijlen aan, waarin de bodebussen werden uitgevoerd. Met grote verscheidenheid in periode zien we de 17^e eeuwse bodebussen met sierlijke symbolen en rijke heraldische uitdrukkingen nog in gebruik in het "Stichtse" gebied. Maar ook in degelijke of soms pompeuze uitvoeringen zullen de 18e eeuwse bodebussen een gebruiksgeschiedenis weergeven, waarmee het ambt van Bode in Utrecht zich kenmerkt. Het is stellig de bedoeling de tentoonstellingen over de bodebus met gegevens over het ambt en zijn ambtsdragers uit te breiden. Immers, het bodeambt is één der oudste overheidsambten die ons land kent. Er zullen dan ook Bode-instructies en reglementen, speciaal opgediept uit verschillende archieven, op deze tentoonstellingen getoond worden.

Had de bode tot eind 19e eeuw een belangrijke berichten functie binnen en buiten zijn gebied, zijn positie zou daarmee in het Stadhuis waar hij werkzaam was niet blijven stijgen.

Deze belangrijke vertrouwenspositie zou geleidelijk aan verdwijnen. Sterker nog, sommige representatieve bodetaken zouden niet meer door de Bode uitgevoerd worden, helaas.

Het is de bedoeling dat deze tentoonstellingen de tegenstelling van toen en nu duidelijk aan de orde stellen.

Het draaglint, waar de bodebus op bevestigd is, heeft in de gebruiksgeschiedenis eveneens een belangrijke plaats ingenomen. Veelal was het gevlochten in standaardkleuren, maar ook wel fraai uitgevoerd in gemeentekleuren, voorzien van een kwast of pompoen met zilverdraad omwikkeld.

Dat bodebussen van zilver werden gemaakt is veelal te verklaren doordat zilversmeden de vaardigheid bezaten een dergelijk voorwerp te kunnen maken, maar ook doordat de eenmalige aanschaf net zo kostbaar was in zilver of koper. Het maakt het bestuderen van de bodetekens aan de hand van de ingeslagen meestertekens wel aanzienlijk gemakkelijker. Zeker wat betreft de Utrechtse zilversmid Nicolaas Verhaer (1685-1750), die voor de stad Rhenen in 1713 en 1737 twee fraaie bodebussen vervaardigde. Hoewel beide hetzelfde jaarletter hebben, is door de uitdrukking van de schildhouders, twee leeuwen, een duidelijk verschil aantoonbaar. Er is meer in het Rhenens zilver wat onze aandacht vraagt: de zilveren draagletters (18^e eeuws) die de bode op de mantel droeg, zijn bewaard gebleven. Dit is een derde ambtsonderscheiding naast bodebus en bodestaf (voor de Gerechts- en Stadsbode) ook de naam in draagletters, waarmee de officiële erkenning van de bode werd bevestigd.

Dat de ambachtsgilden een belangrijke invloed in de stadsgeschiedenis hadden is bekend, wat zich natuurlijk ook laat merken aan hun bodebussen. Niet alleen Utrechtse en Rhenense zilversmeden maakten voor Rhenen de bodebussen, de bekende 18e eeuwse Wageningse meesters Willem Boekelman en zijn zoon Daniël waren daarom bekend. Opvallend hierbij is, dat één exemplaar hiervan een ongekroonde W als stadskeur voor Wageningen gebruikt, terwijl de gekroonde W gebruikelijk was. Deze bodebus van het Schoenmakersgilde werd in 1765 door Daniël Boekelman vervaardigd.

De bodebus voor het Waterschap "De Rhenensche Nude en Achterberg-sche Hooilanden" zou zo van het Gelderse Hof afkomstig kunnen zijn en wordt verondersteld voor f 40,- door Johannes Arntzen (1732 - 1807) in 1773 te zijn gemaakt. Deze bus bezit de symbolen die voor Gelderland bekend zijn, de "hertogshoed" als bekroning en de twee "leoparden" die als schildhouders deze bodebus flankeren. Hiermee is de ligging van Rhenen, met de Utrechtse en Gelderse invloeden tot uitdrukking gekomen.

Verheugend is het behoud van een eigen stijl, samen met de andere pronkstukken uit de collectie van het Streekmuseum en de stad Rhenen. Moge deze gegevens een welkome aanvulling zijn op de Rhenense stadsgeschiedenis.

Met dankzegging aan de staf van eerdergenoemd Streekmuseum voor hun belangrijke bijdrage.

Gedurende de maand juni 1983 zal de tentoonstelling van de bodetekens uit de provincie Utrecht in het Streekmuseum Rhenen te zien zijn.

Op 9 Juni 1983 zal de heer M. Agterberg een lezing over dit onderwerp voor onze Vereniging houden.